

Słownik terminów medycznych

μT (mikro tesla, 10⁻⁶ tesli) – jednostka indukcji magnetycznej w układzie SI

Aldehyd octowy – substancja chemiczna, która powstaje w wątrobie wskutek przekształcenia etanolu (alkoholu) przez enzym o nazwie dehydrogenaza alkoholowa

Amplifikacja DNA – proces bardzo znacznego zwiększenia ilości kwasu nukleinowego (DNA)

Antybiotykooporność – oporność bakterii na działanie antybiotyków

Antygen – każda substancja, która wykazuje zdolność wzbudzenia przeciwko sobie odpowiedzi odpornościowej (immunogenność) oraz zdolność reagowania z przeciwciałami (antygenowość)

Antyoksydant (przeciwutleniacz) – związek chemiczny stosowany w celu zapobiegania procesom utleniania (oksydacji)

Badania przesiewowe (screening) – badanie osób bez objawów choroby w celu wczesnego wykrycia nowotworu, które ma na celu zmniejszenie umieralności na ten nowotwór

Badanie cytologiczne – technika diagnostyczna w ginekologii, polegająca na pobraniu rozmazów z pochwowej części szyjki macicy i ocenie pod mikroskopem

Badanie ekologiczne – badania dotyczące wzajemnych zależności między organizmami żywymi, ich zespołami oraz środowiskiem

Badanie epidemiologiczne – badania dotyczące częstotliwości występowania i rozkładu zaburzenia (np. choroby) w populacji

Badanie interwencyjne – badanie typu doświadczalnego, w którym badacz manipuluje obiektem badanym i(lub) zmienia wpływające nań czynniki

Badanie podmiotowe – podstawowa czynność podejmowana przez lekarza, polegająca na zbieraniu wywiadu chorobowego

Badanie populacyjne – badanie obserwacyjne z minimalną ingerencją w układ badawczy, dotyczące żywych obiektów biologicznych

Badanie prospektywne – badanie, w którym śledzi się zachowanie określonych zmiennych po zadziałaniu czynnika modyfikującego; ma formę aktywnej i dynamicznej obserwacji

Badanie przedmiotowe (fizykalne) – część badania lekarskiego składająca się z oglądania, obmacywania, opukiwania i osłuchiwania ciała pacjenta

Badanie retrospektywne – badanie, w którym określa się, jak dana jednostka chorobowa, która pojawiła się w przeszłości, wpłynęła na interesujące badaczy zmienne (w badaniach tego typu spogląda się wstecz)

Białka rekombinowane – białka produkowane przez mikroorganizm po wprowadzeniu do jego materiału genetycznego odpowiedniego fragmentu DNA

Błąd systematyczny – błąd wynikający z zastosowanej metody pomiaru lub innych przyczyn, zwykle zmieniający wyniki pomiaru „w jedną stronę”

Cecha dominująca – ujawnia się w przypadku występowania jednego genu odpowiedzialnego za daną cechę (dziedziczonego od matki lub od ojca)

Cecha recesywna – ujawnia się tylko u homozygot, tzn. u osób mających dwa takie same geny (jeden od matki i jeden od ojca), lub w przypadku, gdy gen jest sprzężony z płcią, cecha ujawnia się przede wszystkim u mężczyzn

Chemioprewencja – polega na podawaniu osobom zagrożonym rozwojem raka określonych substancji naturalnych i syntetycznych, co do których istnieją przesłanki, że zwalniają proces rozwoju tej choroby

Chemioterapeuta – lekarz zajmujący się leczeniem nowotworów za pomocą leków (tzw. chemioterapeutyków)

Chemioterapia uzupełniająca – stosowanie leków przeciwnowotworowych w uzupełnieniu innych sposobów leczenia (np. po operacji)

Chłoniak – grupa chorób nowotworowych wywodzących się z układu chłonnego (m.in. z węzłów chłonnych)

Chorobowość – liczba chorych na daną chorobę w danym roku na 100 tysięcy osób

Chromosom – forma organizacji materiału genetycznego (kwasu nukleinowego) wewnątrz jądra komórkowego

Czułość testu – cecha mówiąca o zdolności testu do wykrycia choroby

Dioksyny – toksyczne związki chemiczne, pochodne oksantrenu

Egzon (ekson) – obszar genu kodujący sekwencję aminokwasów w cząsteczce białka

Ekspresja receptorów – obecność określonych receptorów (np. szczególnych białek) w komórkach nowotworowych lub na ich powierzchni

Endemia – stałe występowanie zachorowań na określoną chorobę na danym obszarze z częstością utrzymującą się przez wiele lat na podobnym poziomie

Etanol – alkohol etylowy

Etiologia – zespół przyczyn składających się na powstanie choroby

Fenotyp – kliniczny obraz ekspresji genów i działania czynników środowiskowych

Funkcje poznawcze – wyższe czynności układu nerwowego umożliwiające samodzielne różnicowanie bodźców w procesach wewnętrznych i w swoim otoczeniu (m.in. komunikacja słowna, myślenie, pamięć, zdolność do porównywania, oceniania i dokonywania wyborów)

Gazy szlachetne – pierwiastki z ostatniej grupy układu okresowego pierwiastków chemicznych, które są niemal całkowicie niereaktywne

Genom – materiał genetyczny; zestaw wszystkich genów

Guz Wilmsa (nerczak płodowy) – najczęstszy nowotwór nerek występujący u dzieci

HPV – wirus brodawczaka ludzkiego; ważny czynnik rozwoju raka szyjki macicy

Immunogenność – zdolność danego antygeny do wywołania przeciwko sobie reakcji immunologicznej

Immunohistochemia – metoda wykrywania antygenów stosowana w histopatologii; polega na zastosowaniu oznaczonego w specjalny sposób przeciwciała skierowanego przeciwko poszukiwanym antygenom

Immunosupresja – hamowanie procesu wytwarzania przeciwciał i aktywności komórek odpornościowych

Inhibitory pompy protonowej – grupa leków stosowanych w chorobach żołądka, hamująca wydzielanie kwasów żołądkowych

Izotopy – atomy tego samego pierwiastka różniące się masą atomową

Jatrogenny – efekt będący następstwem działalności lekarskiej

Karcinogen – czynnik rakotwórczy

Karcinogeneza – proces powstawania nowotworu

Kinaza tyrozynowa – enzym uczestniczący w przekazywaniu sygnału z receptora

Korelacja – wzajemne powiązanie, współzależność jakichś zjawisk lub obiektów

Kosmówczak – nowotwór wywodzący się z trofoblastu (tkanki, z której podczas ciąży rozwija się łożysko)

Kwas acetylosalicylowy – substancja chemiczna popularnie zwana aspiryną

Kwas askorbinowy – witamina C

Kwintyl – część zbioru podzielonego na pięć równych części

Leczenie celowane – nowe metody terapeutyczne polegające na hamowaniu określonych mechanizmów rozwoju nowotworu

Leczenie oszczędzające – leczenie raka piersi, które nie wymaga wycięcia całego gruczołu

Magnetyczny rezonans jądrowy – badanie obrazowe wykorzystujące pole elektromagnetyczne stosowane w ocenie tkanek miękkich organizmu

Mammografia – radiologiczna metoda badania gruczołu sutkowego (prześwietlenie gruczołu sutkowego)

Mastektomia – operacyjne usunięcie piersi

Mediana (wartość środkowa) – w statystyce wartość cechy w szeregu uporządkowanym, powyżej i poniżej której znajduje się jednakowa liczba obserwacji

mGy (miligrej, 10^{-3} grej) – jednostka pochłoniętej dawki promieniowania w układzie SI

Międzybłoniak opłucnej – nowotwór złośliwy błony wyściełającej wnętrze klatki piersiowej (tj. opłucnej), najczęściej rozwijający się po narażeniu na azbest

mSv (mili Siwert, 10^{-3} Siwert) – jednostka dawki równoważnej promieniowania jonizującego w układzie SI

Mutacje germinalne – dziedziczne mutacje występującymi w każdej komórce organizmu

Naczyniakomięsak wątroby – złośliwy nowotwór śródbłonka naczyń krwionośnych wątroby; może mieć związek z ekspozycją na chlorek winylu stosowany w przemyśle chemicznym

Nagła śmierć niemowlęcia (nagła śmierć łóżeczkowa) – wystąpienie nagłego zgonu dziecka, zwłaszcza w nocy, którego przyczyny nie są do końca poznane

Nosogardziel – górna część gardła (inaczej część nosowa gardła)

Nowotwory hormonozależne – nowotwory, których rozwój zależy m.in. od odpowiedniego stanu hormonalnego organizmu

Osobolata – iloczyn uśrednionej liczby osób narażonych w okresie prowadzenia obserwacji i czasu trwania obserwacji

Patolog – lekarz zajmujący się patomorfologią (czyli nauką o chorobach) oraz budową chorych tkanek i narządów

Pegylowany interferon-2 – forma interferonu o przedłużonym działaniu (rekombinowany interferon-2 sprzężony z poliglikolem etylenowym o przedłużonym działaniu)

Penetracja genu – prawdopodobieństwo, że dany gen ujawni się u jego nosiciela

Plateau – równy poziom, nasycenie

Polimorfizm genów – występowanie różnorodnych odmian danego genu

Polip – struktura wyrastająca z błony śluzowej (np. do wnętrza jelita grubego)

Populacja – zespół organizmów jednego gatunku żyjących równocześnie w określonym środowisku i wzajemnie na siebie wpływających, zdolnych do wydawania płodnego potomstwa

Potworniaki – nowotwory germinalne, które różnicują się w kierunku struktur wszystkich trzech listków zarodkowych; mogą być łagodne lub złośliwe

Pozytronowa tomografia emisyjna (PET) – technika obrazowania, w której zamiast zewnętrznego źródła promieniowania jonizującego rejestruje się promieniowanie powstające podczas rozpadu cząstek zwanych pozytonami

Profilaktyka pierwotna – zapobieganie chorobom poprzez ograniczenie narażenia człowieka na czynniki ryzyka

Profilaktyka wtórna – zapobieganie konsekwencjom choroby poprzez jej wczesne wykrycie i leczenie

Progestageny – pochodne progesteronu (hormonu płciowego)

Prolek – substancja o działaniu leczniczym, która rozwija w pełni swoje działanie dopiero w chwili, gdy ulegnie przemianom metabolicznym w organizmie

Promieniowanie jonizujące – promieniowanie, które oddziałując z materią, zmienia ładunek atomów, powodując tzw. jonizację

Protoonkogeny – geny regulujące cykl komórkowy; ich uszkodzenie może prowadzić do rozwoju nowotworu

Przerzuty odległe – ogniska nowotworu stwierdzone w innych miejscach ciała niż jego lokalizacja pierwotna

Przetoka kałowa (stomia, sztuczny odbyt) – sztuczne wyprowadzenie światła jelita poza jamę brzuszną

Przewlekła obturacyjna choroba płuc (POChP) – choroba powodująca zwężenie oskrzeli i w ten sposób utrudniająca oddychanie; ma charakter postępujący, a zmiany w płucach są tylko częściowo odwracalne

PSA – enzym swoisty dla gruczołu krokowego

Radiolog – lekarz specjalizujący się w badaniach obrazowych

Radioterapeuta – lekarz specjalizujący się w leczeniu za pomocą promieniowania

Rak jelita grubego – pojęcie obejmuje raka okrężnicy, odbytnicy i kanału odbytu

Rak płaskonabłonkowy – nowotwór złośliwy wywodzący się z nabłonka płaskiego

Rak podstawnokomórkowy – nowotwór złośliwy wywodzący się z keratynocytów skóry

Rak wątrobowokomórkowy – nowotwór złośliwy wywodzący się z komórek wątroby

Ramka odczytu – szczególna kolejność odczytu informacji genetycznej

Regresja choroby – cofnięcie się choroby

Rybawiryna – lek przeciwwirusowy

Spiralna tomografia komputerowa – odmiana tomografii komputerowej, która umożliwia skrócenie czasu badania oraz zgromadzenie większej liczby danych

Stercz – gruczoł krokowy (prostata)

Suplementacja diety – uzupełnianie diety o niezbędne witaminy i składniki mineralne

Swoistość testu – cecha mówiąca o zdolności testu do identyfikacji osób zdrowych

Szczepionki poliwalentne – szczepionki, które jednocześnie uodporniają przed kilkoma chorobami

Szpiczak mnogi – nowotwór złośliwy z limfocytów B, który niszczy kości

Śródnabłonkowa neoplazja szyjki macicy (CIN) – zmiana przednowotworowa szyjki macicy

Tamoksyfen– lek o działaniu antyestrogenowym, stosowany głównie w leczeniu raka sutka

Terapia antyretrowirusowa – terapia wykorzystywana w leczeniu zakażeń wywołanych przez retrowirusy (wirusy posiadające enzym odwrotną transkryptazy, np. HIV)

Tercyl – część zbioru podzielonego na trzy równe części

Test gwajakolowy na krew utajoną w stolcu – badanie polegające na wykorzystaniu reakcji enzymatycznej w celu wykrycia niewielkich ilości krwi w stolcu

Tło radiacyjne –główne naturalne źródło promieniowania oddziałującego na populację ludzką, w skład którego wchodzi zarówno promieniowanie ziemskie, jak i kosmiczne

Transformacja nowotworowa – przekształcenie prawidłowej komórki w komórkę nowotworową

Translokacja – mutacja polegająca na przemieszczeniu fragmentu chromosomu w inne miejsce tego samego lub innego chromosomu

Umieralność – liczba zgonów na daną chorobę na 100 tysięcy obserwowanej populacji w ciągu roku

Utlenowanie – zawartość tlenu w tkance; uważa się, że im tkanka jest bardziej utlenowana, tym bardziej jest wrażliwa na promieniowanie jonizujące

Wirtualna kolonoskopia – nieinwazyjna metoda diagnozowania raka jelita grubego wykorzystująca tomografię komputerową do tworzenia trójwymiarowych obrazów jelita

Wskaźnik standaryzowany wg wieku – wskaźnik obliczony przy założeniu standardowego rozkładu wieku tej populacji

Wskaźnik wymiany komórek – wskaźnik opisujący szybkość wymiany starych komórek na nowe

Wybiórcze inhibitory COX-2 – grupa leków przeciwzapalnych wybiórczo hamujących aktywność enzymu o nazwie cyklooksygenaza

Wynik fałszywie dodatni – dodatni wynik badania błędnie sugerujący chorobę u osoby zdrowej

Zapadalność (zachorowalność)– liczba zarejestrowanych zachorowań w danym roku na 100 tysięcy badanej populacji

Zespół interdyscyplinarny – zespół, w skład którego wchodzi specjalistów z różnych dziedzin

Ziarnica złośliwa (chłoniak Hodgkina)– nowotwór wywodzący się z limfocytów

Zmiana przednowotworowa –zmiana, której występowanie wiąże się ze zwiększonym ryzykiem wystąpienia nowotworu w późniejszym okresie